
törvényen kívül

Pap Pál életútjából

VOJISLAV MILIN

A SKOJ KÖZPONTI BIZOTTSÁGÁNAK A TAGJA

1937 végén vagy 1938 tavaszán Žarko Zrenjanin megalakította a JKP Ideiglenes Vajdasági Vezetőségét, amelyből később kinőtt a Tartományi Bizottság. Egyes források szerint a vezetőség magvát a következők alkották: Žarko Zrenjanin, Jusuf Tulić, Svetozar Marković, Radivoj Čirpanov, Stevan Dejanov, Pavle Adamov-Mornar. Némelyek szerint Pap Pál is a vezetőség tagjai között volt. Ezt, sajnos, nem lehet hitelesen megállapítani, mert senki sem maradt életben közülük. Addigi munkáját és tapasztalatát tekintve, minden feltétele megvolt hozzá: a vajdasági kommunisták között abban az időben Žarko Zrenjanin mellett Pap Pál volt a legkiemelkedőbb személyiség. Ha pedig nem vették tekintetbe a tartományi vezetőség megalakításakor, ez csak azért történhetett, mert a JKP Központi Bizottsága más térre kívánta irányítani tevékenységét.

A fegyházból való szabadulást követő hónapokban végzett munkássága jó próba volt arra, hogy felmérjék képességeit és hajlamait, mielőtt végleges döntést hoznak új, tartósabb megbízatásáról. A JKP új Központi Bizottsága — akkor már Tito vezetésével — megfelelőnek ítélte meg munkásságát az ifjúsággal. Az OMPOK és a népi egyetemisták szervezeteinek a tevékenysége az ő irányításával — bizonyos tétovázásoktól és hibáktól eltekintve — a SKOJ és a Kommunista Ifjúsági Internacionálé új feladatainak a szellemében folyt. Ezért természetesen tekintjük, hogy 1938 tavaszán a SKOJ Központi Bizottságának a megalakulásakor Pap Pált is felvették tagjai közé. A népi egyetemisták kibontakozó tevékenysége 1938 tavaszán — amiről már volt szó — arra enged következtetni, hogy a SKOJ Központi Bizottsága Pap Pálra a belgrádi egyetemistákkal való munkát bízta, de erre sajnos ez ideig nincs megbízható adat.

Nincs eredeti okmány arról, hogy Pap Pál tagja volt a SKOJ Központi Bizottságának, néhány tény mégis erre mutat. Mindenekelőtt hivatkozunk eddig megjelent rövid életrajzaira, amelyek ezt az adatot tartalmazzák. Még hitelesebben beszél erről Pap Pál nekrológja, amely halála alkalmából a *Borba* 1941. november 7-i számában jelent meg. A lap megjelenésekor Ivo Lola Ribar, a SKOJ Központi Bizottságának titkára Užicén volt, és nem lehetetlen, hogy éppen ő írta a nekrológot, mert jól ismerte Pap Pált még abból az időből, amikor együtt dolgoztak az egyetemen. Végül Leo Mates — aki a SKOJ megújításától, 1938 tavaszától kezdve tagja volt a központi bizottságnak — személyesen közölte a szerzővel, hogy Pap Pál tagja volt a SKOJ Központi Bizottságának, bár csak rövid ideig, mert hamarosan illegálisba vonult, és nem sokkal később átvette a JKP Központi Bizottsága technikai apparátusának vezetését.

Pap Pál nem maradt meg az egyetemistákkal folytatott munka keretében. Vasa Stajić hatvanadik születésnapjának megünneplésekor mintegy 200 fiatal kirándulásra érkezett Karlócára, és 1938. április 3-án felkereste az ünnepeltet. Ez alkalommal Vasa Stajić lakásán Pap Pál vezetésével értekezletet tartottak a vajdasági városokból és falvakból érkezett ifjúsági képviselők. Ő maga összegezte a Vajdaságban folyó ifjúsági munka eredményeit, és vázolta a jövő irányvonalát: szorgalmazta, hogy alakítsanak ifjúsági szervezeteket mindazokban a helységekből, ahol még nem voltak, buzdította az ifjakat, hogy lépjenek be a fennálló egyesületekbe, és fokozatosan vegyék kezükbe az irányítást. Más szóval, rugalmas szervezési formákat sugalmazott, amelyek a helységek adottságához igazodnak, a végső cél azonban változatlan maradt: a JKP általános irányvonalával összhangban össze kell fogni a haladó gondolkodású ifjúságot, és mozgósítani a fasizmus és a rendszer elleni harcra.

JÓL KITERVEZETT RAJTAÜTÉS

A belgrádi rendőrség váratlan beavatkozása akkor szakította félbe az ifjúsági akcióit, amikor az mind nagyobb lendületet vett: az akkori évek egyik legsúlyosabb következménnyel járó lebukása történt a belgrádi egyetemen.

Az egyetemisták bűnperének vádiratából kitűnik, hogy a belgrádi főkapitányság „értesülést kapott”, hogy a belgrádi egyetemen „kommunista szervezetek működnek, szóbeli propagandát fejtenek ki, és kommunista propagandaanyagot terjesztenek”. Ennek alapján megszigorították „a kommunistaként nyilvántartott” egyetemi hallgatók ellenőrzését. Az államvédelmi bíróság ügyésze természetesen nem fedett fel erre vonatkozó részleteket.

A belgrádi rendőrfőkapitányságnak ugyanis volt egy ügynöke az egyetemisták között: Oto Hubaček osztrák vagy csehszlovák születésű egyetemi hallgató. Haladó szelleműnek tüntette fel magát, mindenáron igyekezett kitűnni a munkában, úgyhogy sok elvtárs bizalmába beférkőzött. Voltak ugyan, akik gyanakodtak rá, például Žarko Zrenjanin, de figyelmeztetését a többség nem vette komolyan. Ily módon sikerült Milan Aćimović főkapitánynak és Dragomir Jovanovićnak, a rendőrség

általános ügyosztálya főnökének némi betekintést szereznie a haladó egyetemisták munkájába.

A rajtaütést jól kitérvelték: a rendőrség május 12-én reggeli öt óra-kor betört a Vojvoda Milenko utca 23 szám alatt levő Vajdasági Főiskolás Menza diákszállására, és mindenkit letartóztatott, akit otthon talált. Egy másik rendőrügynök-csoport ugyanakkor átkutatta a diák-étkeзде helyiségeit, és letartóztatta a Vajdasági Főiskolás Menza elnökét, gazdasági intézőjét és házmesterét, akik az étkeздеben laktak. A letartóztatások más lakásokban is folytatódtak, mindenütt, ahol rendőrileg nyilvántartott egyetemisták laktak. A letartóztatott főiskolásokat vad kínzásnak vetették alá. Az ütlegetéstől többen közülük eszméletüket veszítették. Voltak, akik az idegösszeroppanás szélére jutottak, és Dejan Brankov, egy különben igen harcias és áldozatkész egyetemi hallgató május 18-án öngyilkosságot kísérelt meg: a ruhája bélésében elrejtett zsilettpengével felvágta az ereit.

A nyomozást megkönnyítette, hogy a rendőrség birtokában voltak az Oto Hubačektól kapott adatok. Leplezési szándékból Hubačekot is letartóztatták. A nyomozás mégis igen sovány eredménnyel végződött.

Május 17-én este a rendőrügynökök egy nagyobb csoportja behatolt a műegyetemre. A formák kedvéért előbb kikérték dr. Dragoslav Jovanović rektor és Bajalović dékán hozzájárulását, hogy az épületben átkutassanak három ládikót, amelyekben az egyetemisták holmijukat őrizték. A rektor és a dékán az egyetem autonómiájára hivatkozva elutasította a kérelmet, de felajánlották, hogy személyesen megvizsgálják a ládikók tartalmát, és kötelezettséget vállalniak, hogy a talált holmit átadják a rendőrségnek. A rendőrök ezt visszautasították, és erőszakkal behatoltak a műegyetem épületébe. Nemcsak azokat a ládikókat kutatták át, amelyek állítólag érdekelték őket, hanem felnyitottak, összehánytak és szétdobáltak mindent az egyetem épületében. Reggel öt óráig tartott a kutatás. Találtak valamennyi illegális propagandaanyagot, akárcsak a Vojvoda Milenko utcai közös diákszálláson, azonban az anyag java részét az egyetemisták idejében eltüntették. Az esemény nagy felháborodást keltett az egyetemisták között. Az Egyetemi Hallgatók Szakegyesületeinek Akcióbizottsága, az Egyetemi Tanács jóváhagyásával, a történetek miatt másnapra, május 19-ére, tiltakozó gyűlést hívott össze. A jogi kar nagytermében mintegy 3000 egyetemista gyűlt össze, és az egyetemi autonómia durva megsértése miatt egyhangúlag háromnapos sztrájkot hirdetett meg. Hogy megelőzze az esetleges rendezavarást, a rektor becsukatta az egyetemet a sztrájk idejére. Mindez súlyos csapást mért a rendszerre, mert akkoriban már javában folytak az előkészületek az országgyűlési választásokra. A rendszer megkísérelte a tiltakozó sztrájkot a kommunisták aknamunkájának feltüntetni, amivel a többi egyetemista nem azonosítja magát. Ezért május 20-án délelőtt kilenc órakor mintegy hatvan egyetemista, a JRZ (Jugoszláv Radikális Közösség), a Ljotić-féle Zbor (Sorakozó) és az ORNAS tagjai, törökkel, pisztolyokkal és botokkal fölfegyverkezve az ablakokon át betört a jogi kar üres épületébe. Tüntettek a tanárok és Jovanović, a „vörös rektor” ellen, s éltették Milan Stojadinović miniszterelnököt. Ezután a Vasinán át a Dečani utcáig meneteltek, az uralmon levő Jugoszláv Radikális Közösség párházáig. A rendőrök mozdulatlanul szemléltek a felvonulást, készen arra, hogy megvédjék a kormány „tüntetőit”

a haladó szellemű egyetemistáktól, akik közül egyébként alig néhányan tartózkodtak akkor az egyetem tájékán.

A főiskolások sztrájkja és a közvélemény felzúdulása miatt a rendőrség május 21-én közleményt jelentetett meg a sajtóban, hogy nagy mennyiségű illegális propagandaanyagot és sokszorosítókészülékeket talált és foglalt le. Az egyetemisták illegális vezetősége röpirattal válaszolt, és elvetette a rendőrség minden állítását, habár a megtalált propagandaanyagról szóló adat helytálló volt. Az egyetemisták ezenkívül hevesen támadták a rendőrséget letartóztatott társaik kínzása miatt. Egy másik, a rendőrségi közlemény után megjelent röpirat felsorolta, hogy milyen célt akar elérni a rendőrség: az Egyetemi Tanács és a rektor lemondását, az egyetemi autonómia megszüntetését, az egyetemista mozgalom felszámolását, továbbá azt, hogy „az egyetemet a Jugoszláv Radikális Közösség fiókinzetévé alakítsa át, amely német és olasz mintára fasiszta alakulatokat szervez”.

KÍNVALLATÁS A GLAVNJAČÁBAN

Egy valamivel később megjelent röpiratban az Egyesült Főiskolás Ifjúság ismertette a Glavnjačában uralkodó állapotot és a kínvallatásokat: „... Határozottan tudjuk, hogy ilyen kínzásoknak voltak és vannak most is alávetve egyetemista társaink: Petar Plavkić, Dejan Brankov, Marko Stojanović, Veljko Marković, Ljuben Cvetković, Branko Mašanović, Slobodan Bajić és mások. Ljuben Cvetkovićnak feldagadt, véres és sebes a lába, úgyhogy jánni sem képes. Petar Plavkićot megkötözött hüvelykujjainál fogva akasztották fel a mennyezetbe vert horogra, úgyhogy a lába nem érte a földet, és ilyen helyzetben hagyták lógni egész éjjel. Ezek a módszerek nem különböznek a középkori inkvizítorok kínzókamráiban alkalmazottaktól. Radivoje Stakićot láncsal gúzsba kötötték, majd így megkötözve, fejjel lefelé felakasztották, aminek következtében a fejébe tóduló vértől több ízben eszméletét veszítette. A kínzások miatt Dejan Brankov öngyilkosságot kísérelt meg, felvágta az ereit, ennek ellenére sem részesítették kórházi gyógykezelésben, úgyhogy nagy vérvesztése miatt veszélyben forog az élete. Pavle Maletin joghallgatót azért verték, mert nem akarta visszavonni a rendőrség ellen emelt vádat jogtalan letartóztatása miatt.

Még sokáig sorolhatnánk a borzalmas kínzásokat, amelyeknek a belgrádi rendőrség kezében levő kártársaink ki vannak téve. Ha mindehhez hozzáfűzzük, hogy milyen embertelen léghő uralkodik a főkapitányság pincehelyiségeiben, hogy milyen vérfagyasztóak a sötétkamrák, és mennyi kínt kell kártársainknak elviselniük, hogy nélkülözik a legelemibb emberi szükségleteket, hogy hideg betonon alszanak takaró és párna nélkül, hogy száraz kenyéren tengődnek, csak ha mindezt tudjuk, akkor alkothatunk képet rettenetes kínjaikról.”

Habár igen sok egyetemistát letartóztattak, nem került mindenki a rendőrség kezére. Különösen az nem, akit leginkább szerettek volna kézre keríteni: Pap Pál. Neki, mint még jó néhány társának, sikerült elkerülnie a letartóztatást, és illegálisba vonulnia. Dragoslav Jovanović ezért június 19-én körözlevelet küldött a báni hivatalokhoz, hogy kutassák fel, tartóztassák le és őrizet alatt vezessék elő a belgrádi fő-

kapitányságra Pap Pál orvostanhallgatót, Valerija Karijo-Pap bölcsészhallgatót, Ratomir Žurić műegyetemi hallgatót, Davorin Barišić egyetemi hallgatót, Vojislav Midić műegyetemi hallgatót, Baldo Mekišić joghallgatót, Lidija Šoljan egyetemi hallgatót, Nikola Vujanović joghallgatót, Rifad Burdžović joghallgatót, Mirko Davičo joghallgatót, Krunoslav Točković bölcsészhallgatót, Milinko Kušić bölcsészhallgatót, Đuro Medenica joghallgatót, Cirilo Minović állatorvostan-hallgatót, Puniša Perović joghallgatót, Miroslav Popara joghallgatót, Cirilo Gligorijević joghallgatót, Radmila Ivković mezőgazdászattan-hallgatót, Miloš Mališić joghallgatót, Vladimir Aksentijević műegyetemi hallgatót, Žarko Matijašević joghallgatót, Aleksandar Rankov joghallgatót, Nikola Smiljanić műegyetemi hallgatót és Brancko Milošević műegyetemi hallgatót. „A felsorolt személyek mind a Közbiztonság és az államrend védelméről szóló törvény első szakaszába ütköző bűncselekményért — kommunista propagandáért felelnek”, zárult a körövény.

A rendőrségnek valóban sikerült is néhányukat kézre keríteni, mások még egy ideig illegalitásban maradtak. A rendőri nyomozás befejezése után a pártszervezetek utasították az illegalitásba vonultakat, hogy jelentkezzenek az államvédelmi bíróság vizsgálóbírójánál. Ily módon többen elkerülték a megkínzást a belgrádi rendőrkapitányságon. Valerija Karijo-Pap egy ideig Belgrádban rejtőzött, közeli barátnőjénél, Milada Rajternél, aki abban az időben nem volt kompromittálva. Később, a nyár elején együtt mentek Parcané faluba Mila Bajalica tanítónőhöz. Parcanen velük volt Anka Dimević és Beška Benbasa, akik már kompromittáltak voltak, mivel már megjárták a požarevaci női fegyintézetet. Egy parasztembernél laktak, aki Mila Bajalica tanítónő barátnőinek tekintette őket. Mindez Bosa Cvetić, akkor már ismert belgrádi aktivista közreműködésével történt, aki egyben anyagi támogatásukról is gondoskodott. Egyhónapi nyaralás után felkereste őket Bosa Cvetić, és utasítást vitt Valerija Karijo-Pap számára, hogy jelentkezzen az államvédelmi bíróságon. Még egy ideig Újvidéken rejtőzködött, azután jelentkezett a vizsgálóbírónál. Nyomban az Ada Ciganlijan levő fogházba utalták.

Csak Pap Pál nem került a rendőrség kezére. 1938 májusától kezdve, amikor illegalitásba vonult, végig törvényen kívül maradt, több mint három évig — haláláig.

ILLEGALITÁSBAN ŠUMADIJÁBAN, BÁNÁTBAN ÉS BÁCSKÁBAN

Némelyek visszaemlékezése szerint az egyetemi lebukások után Pap Pál egy ideig Belgrádban tartózkodott. Még összejöveleket is tartott néhány aktivistával, igyekezett, amennyire lehetett, a felgöngyölítést korlátozni és tenni valamit a letartóztatott egyetemisták érdekében. De habár álcázta magát — ebben valóságos mester volt —, nem maradhatott sokáig Belgrádban: nagyon sokan ismerték, mind az egyetemisták között, mind a rendőrségen, amellet Aćimović és Jovanović a nyomozás kezdete óta tudta, hogy Pap Pál tartja kezében az egész szervezet és aktivitás szálait.

Ezért kellett elrejtőznie. Az első rejtékhelyet Moma Marković — régi diáktársa és társa az illegális munkában — szerezte számára. Szülőfalu-

jában, a Kosmaj hegység aljában levő Popović faluba vitte. Minthogy azonban apja — egyébként tanító — haladó gondolkodású ember volt, és fiait mint kommunistákat ismerték már, nem nála, hanem Boža Jeremić jogásznál helyezte el, egy szintén haladó szellemű, de nem kompromittált embernél, aki emellett a görögkeleti pap fia volt. Pap Pál azonban nem sokáig maradt itt, nem tudott nyugton maradni.

Moma Marković ezután Dučina faluba vitte, Mihailo Maksimović-Cile haladó gondolkodású tanítóhoz. A falu lakossága ellenzéki volt, ami megkönnyítette ott-tartózkodását. Maksimović úgy mutatta be a parasztnak, mint sógorát, egy könyvárust, aki pihenésre jött hozzájuk. A könyvügynöki foglalkozás illetl is Pap Pálra, mert korábban valóban foglalkozott a Nolit (a Nova literatura — Új irodalom — összevonása) kiadványok árusításával, noha inkább azért, hogy leplezze utazásait és találkozásait az emberekkel, mintsem kereset céljából. Pap Pál persze itt sem nyughatott, ismeretséget kötött paraszttal és az ott élő kevés falusi értelmiségivel. Abban az időben az egész országban felélénkült a politikai tevékenység: Stojadinović kormányra jutásának harmadik évfordulóját ünnepelte (június 24), és kormánya érdemeit hangoztatva készülődött már az őszi választásra, s az ellenzék is fokozta tevékenységét, gyűléseket és értekezleteket tartott. Mindebben Pap Pál nem vehetett részt, azonban minden találkozását az emberekkel felhasználta agitálásra, és egy tehetséges parasztfiú közreműködésével több sikerült és hatásos kormányellenes plakátot készített.

Majd egy hónapig maradt Dučinán. Ott-tartózkodását azonban meg kellett szakítania, mert amikor több tanító társaságában kirándulást tett Sibnica faluban, ahol éppen vásár volt, felkeltette Milijanović országgyűlési képviselő gyanúját. Maksimović erről nyomban értesítette Moma Markovićot, s ő sietve elvitte Pap Pált Dučináról.

Šumadijából Bánátba ment. Itt Žarko Zrenjanin helyezte el a város közelében, bizonyos Stanković verseci iparosmester szőlejinak a présházában. Két-három hónapig tartózkodott ott. Stanković korlátlanul megbízott Žarko Zrenjaninban, úgyhogy itt Pap Pál teljes biztonságban volt. Ez idő alatt sem tétlenkedett: segédkezett Zrenjaninnak a pártszervezetek megújításában és rendezésében. Többnyire a szőlőben találkoztak, néha Zrenjanin húgának, Anđa Miličevićnek a házában. Ez egy ízben a szőlőből váratlanul hazatérve beszélgetésben találta kettőjüket, Papot és Zrenjanint. Nem kérdezett semmit, mert Žarko Zrenjanin gyakran találkozott emberekkel, akiket testvérei nem ismertek, s megszokták már, hogy ne kérdezősködjenek. Egy alkalommal Anđa tizenégy éves fia, Slobodan is meglepte őket, Zrenjanin azonban nevetve megnyugtatta Pap Pált, hogy unokaöccse igen megbízható legényke.

Amikor beérett a szőlő, s további ott-tartózkodása lehetetlenné vált, Szabadkára ment. Némelyek emlékezése szerint időközben rövid ideig Petrovgradon is tartózkodott. Szabadkán Steinfeld Sándornál, régi egyetemista és rabtársánál jelentkezett. Ez Kek Zsigmond református lelkésznel; egy haladó gondolkodású és megbízható embernél helyezte el. Kek nem ismerte őt, Steinfeld pedig nem mondta meg, hogy kicsoda, itt mégis teljes biztonságban volt, mert a rendőrség el sem képzelhette, hogy a mindenfelé hajszolt illegális kommunista a paplakban rejtőzik. Az egyház épületében volt a Keresztény Ifjak Egyesülete helyi szervezetének a helyisége is, és ezért állandó volt a jövés-menés. Itt két hóna-

pot töltött el Pap Pál, s mindössze két-háromszor hagyta el a paplakot, olyan alkalmakkor, amikor Kek Zsigmondhoz látogatóba érkezett apósa, a református püspök. Ilyen esetekben átment Simókovics Rókus lakásába.

Szabadkai tartózkodását munkában töltötte, igénybe véve házigazdájának nagy könyvtárát. Segítette a JKP helyi bizottságát a pártélet rendezésében és felújításában. Levelezett Radivoj Čirpanovval és több más újvidéki és belgrádi kommunistával. A leveleket természetesen futárszolgálat továbbította. A Keresztény Ifjak Egyesületének munkájában — amely ott igen haladó szellemű volt — szintén közreműködött a maga módján: előadásokat írt, s ezeket azután Kek Zsigmond révén az összejöveteleken tanulmányozták az egyesület tagjai. Előadásaiban természetesen a szociális mozzanatot háttérbe szorította a vallásit.

AZ ÁR ELLEN

Pap Pál jelentős segítséget nyújtott a *Híd* című haladó szellemű magyar folyóirat szerkesztőségének, amelyben Mayer Ottmár, Steinfeld Sándor, Kek Zsigmond és több más haladó gondolkodású magyar értelmiségi és munkás dolgozott. Pap is írt a *Híd*ba.

Különösen figyelemreméltó az *Ár ellen* című írása. Az írás tulajdonképpen a szerkesztőség válasza volt azokra a véleményekre és áramlatokra, amelyek akkoriban észlelhetők voltak a vajdasági magyarok körében. Ugyanis a Németországban és Magyarországon feltörő fasizmus a vajdasági magyarok egy részénél is visszhangra talált, különösen a csehszlovák tragédia kezdete, a müncheni megállapodás után. Abban az időben még a liberális és demokrata érzelmű magyarok között is akadtak olyanok, akik az árral úsztak, és elfogadták a revansiszta, fasiszta propaganda érveit. Ez a helyzet egyes baloldaliakat is megzavart és kishitűvé tett.

A *Híd* szerkesztősége ez ellen kívánt fellépni. Pap vállalkozott a feladatra, és cikkében rámutatott arra, hogy a magyarok problémáit nem oldja meg a nyilaskeresztes párt nacionalizmusa vagy az Imrédy kormány „reformja”. Az írás egyben rámutatott az igazi magyarok útjára.

„A Duna szomorú népein csak testvéri összefogás segít, a népek erős kezének összefogása. Ez volt és ez marad bármily körülmények között a mi hitünk. Nem lesznek addig boldog, erős, kacagó népek a Duna-parton, míg ez az összefogás meg nem történik. S ezért nem hiszünk ebben az esernyős békében, s ezért nem megoldás — ezt nyíltan valljuk az egész világ előtt — nem megoldás nekünk az átrajzolás béke. Mert más az, amit a népek testvériesen, egymást megértve teremtenek (s így akartuk és akarjuk mi), és más az, amit felülről, hátulról, oldalba bökve megrajzolnak. Nem béke a nyíl és a horog, és nem béke a tengely. És nincs minden rendben. Nem a szláv, magyar, román bánat fogott össze. A nép hallgatott, a nép nem mondta ki egészséges, igazságos ítéletét, a nép nem szentesítette ezt a békét. Mert ez még véresebben szántott bele a Duna-parton élő népek sebeibe, mert ez a félbéke nem más, mint újabb testvérgyűlöletnek, háborúnak szülőanyja. Csak aki nem akar látni, csak aki nem akar okulni, az nem látja a sunyi álbéke mö-

gött a még inkább épülő nagyágyúkat. Ez a béke nem a népeké, ez a háborúcsináló félbéke, az új szentszövetség, a béklyó békéje.”

A *Híd* körüli haladó szellemű magyarok álláspontja még erőteljesebben jutott kifejezésre az írás befejező szakaszában:

„A haladó magyarságot, különösen pedig az ifjúságot az utóbbi időben mindenfelé igyekeznek megfélemlíteni és a tájékozatlanokat félrevezetni nyilas jelszavakkal. Minket azonban nem lehet sem megfélemlíteni, sem félrevezetni. Mi hídát vertünk, amely összeköt bennünket, falu és város dolgozóit. Ezt a hídát nem engedjük megingatni. Ezt bátran mondjuk azokkal, akik velünk együtt járnak, azoknak, akik ingadoznak és azoknak, akik fenyegetőznek.”

„Nem akarunk sem meghunyászkodók, sem megalkuvók lenni, nem akarunk félhítté válni. Megmondjuk az egész igazat és haladunk, mint eddig is jónak és becsületesnek megismert utunkon, melyről nem hagyjuk magunkat letéríteni se mézes beszéddel, se rágalmakkal, se fenyegetésekkel. Ha egy-kettő el is bukik közülünk, száz más jön helyébe. A mi hídunkat nem lehet már lerombolni. Ezért harcolunk és győzünk, ha kell az ár ellen is.”

A cikknek nagy visszhangja támadt, támadták és dicsérték is. A mérész megállapítások eloszlatták sok haladó gondolkodású ember kétségét, és megerősítették őket hitükben. A nézetek tisztázása igen lényeges volt a vajdasági pártszervezetek rendezésének akkori folyamatában. A *Híd* munkatársai írásaikban feldolgozták Pap Pál cikkének tételait a JKP általános irányvonalának szellemében.

AZ ÍTÉLET: TIZENÖT ÉVI BÖRTÖN

Ez idő alatt a letartóztatott egyetemistákat bíróság elé állították. Az államvédelmi bíróság főügyésze, dr. Dadrov 1938. október 5-én az Államvédelmi bíróságról szóló törvény 22. paragrafusa alapján vádat emelt az egyetemi hallgatók csoportja ellen. Slobodan Bajić elsőrendű vádlott után a következő nevek sorakoztak: Pap Pál („jelenleg szökésben”), Valerija Karijo-Pap, Branislav Šljivić, Marinko Dukić, Marko Stojanović, Vojislav Midić, Petar Plavkić, Milorad Arsenov, Vaso Roknić, Veljko Marković, Zdenka Šegvić, Sokola Žepina, Herman Liper, Baldo Mekšić, Ljubomir Cvetković, Branko Mešanović, Puniša Perović, Radovan Bešić, Milinko Kušić, Miroslav Popara és Rifat Burdžović. A vádirat feltüntette, hogy Roknić és Bešić szabadlábon vannak, és követte, hogy ellenük és Pap Pál ellen „ismét rendeljék el a vizsgálati fogást”.

Az ügyész részletesen taglalta a vádlottak bűncselekményeit, erről már azonban korábban szoltunk. Követelte, hogy a bizonyítási eljárásban egyebek között olvassák fel azoknak az egyetemistáknak rendőrségi és bírósági jegyzőkönyveit, akiket szintén letartóztattak, de a vádemelés előtt szabadlábra helyeztek, mert a vizsgálat folyamán nem merült fel ellenük elegendő terhelő bizonyíték. A vádirat fel is sorolta őket: Dejan Brankov, Branko Vukajlović, Rašid Dedović, Oto Hubaček, Arsenije Todorović, Dimitrije Ančić, Mihailo Lalić, Dušan Bojović, Aleksa Ratko, Boris Pajrek, Josip Mimica, Borislav Ličenović, Vojimir Šobajić, Velimir Matić, Ante Belamarić, Strašimir Pendžurović, Zarija Bulatović,

Živadin Dabić, Ćiril Minović, Lidija Šoljan, Miloš Maličić, Ćirilo Gligorović, Nikola Vujanović, Vlada Aksentijević, Krunoslav Točković, Ćirko Daviĉo, Radmila Ivković.

A vádirat alapján részben összegezni lehet a májusi lebukásban le tartóztatott egyetemisták névjegyzékét. A felsorolt 48 egyetemistán kívül le tartóztatták még Pavle Maletint, Radivoj Stakićot, Vera Gucunját, Dejan Jankovićot, Strahinja Stefanovićot, Milorad Kovaĉevet és még néhányat, úgyhogy több mint hatvan főiskolás ment át a rendőrség kezén.

A főtárgyalást november 9-ére tűzték ki. Minthogy a bírósági iratok hiányosak, nem lehet megállapítani, kik voltak a büntető tanács tagjai, s a védőügyvédek nevét sem ismerjük. A visszaemlékezésekből és más forrásból az derül ki, hogy a védők között volt dr. Ivan Rábar, dr. Milan Kostić, Vladimir Simić, Bora Prodanović, Selimir Jeftić, dr. Nebojša Maletić, Duda Bošković és Đorđe Stuparović. A védelmet voltaképpen az Egyesült Ellenzék vette át, mert a bűnper kapóra jött neki a küszöbön álló országgyűlési választásokat megelőző hadjáratban.

A bírósági tárgyalás olyan időben volt, amikor a rendszernek témérek körülményt kellett figyelembe venni. Ausztria bekebelezése és a hitleri katonaság megjelenése a jugoszláv határon növelte a nép fasisztaellenes hangulatát, a csehszlovák válság pedig még tovább hevítette. Napról napra világosabbá vált, hogy Stojadinović beadta derekát Hitlernek és Mussolininak. A kormány szakszervezetének, a JUGORAS-nak a „zöldingesei” mind nyíltabban majmolták idősebb fasiszta és nemzetiszocialista kollégáikat. A Volksdeutscherok vezérei október 9-én közölték, hogy a jugoszláviai németek mind Stojadinovićra fognak szavazni, s ezt Stojadinović néhány nappal később azzal hálálta meg, hogy a petrovgradi és az újvidéki választógyűléseken fasiszta köszöntésre lendítette a karját. Az ellenzék tehát erős érvekkel támadhatta a kormányt. Másrészt a kormány is igyekezett taktizálni. Felélesztette a demokratizálódás lehetőségébe vetett reményt, egyebek között azzal is, hogy engedékenynek mutatkozott az államvédelmi bíróság előtt folyó bűnperrel kapcsolatban.

Ilyen közhangulatban kezdődött el a több napig tartó főtárgyalás. A visszaemlékezők szerint a védőügyvédek hangsúlyozták, hogy a vádlottak a növekvő fasiszta veszéllyel szálltak szembe, és bizonyították, hogy nem államellenes elemek, hanem hazafiak.

Az ítéletet 1938. november 17-én hirdették ki. Slobodan Bajić elsőrendű vádlottat ötévi börtönbüntetésre ítélték, és ugyanannyi időre megfosztották politikai jogaitól, Pap Pált tizenöt évi börtönre ítélték, és örökre megfosztották politikai jogaitól, Petar Plavšić, Vaso Roknić és Milinko Kušić egyévi szigorított fogházat kapott, és két évre fel függesztették politikai jogaikat. Milorad Arsenovot egyévi szigorított fogházra ítélték. Fölmentették a vád alól a következőket: Valerija Karijo-Pap, Branislav Šljivić, Marinko Đukić, Marko Stojanović, Vojislav Midić, Veljko Marković, Zdenka Šegvić, Sokola Žepina, Herman Líper, Baldo Mekisić, Ljubomir Cvetković, Branko Mašanović, Puniša Perović, Radovan Bešić, Miroslav Popara, Rifat Burdžović.

A kihirdetett ítéletek meglepően enyhék voltak az államvédelmi bíróság általános gyakorlatához mérten. Ez már az említett légkörnek a

következménye volt, a képviselőválasztásig már csak három hónap volt hátra.

A bírói szigor csak Pap Pálra sújtott le teljes erővel, a sok száz egyetemista és általában az ifjúság forradalmi tevékenységének fő szervezőjére. Milan Acimović rendőrfőkapitánynak — akit a választások után rövidesen nagy kitüntetés ért: belügyminisztere lett a Stojadinović-kormányának —, Dragoslav Jovanovićnak, Vujkovićnak és a többieknek nagy fájdalmára Pap Pál elérhetetlen maradt számukra. Az ellene kiadott körözhvények tovább keringtek az országban.

Pap Pál Szabadkán, az újságban értesült az ítéletről. Ezután hamarosan elhagyta a várost. A pártvezetőségnek erre vonatkozó utasítását Milada Rajter vitte el Szabadkára. A levelet egy kockacukorba rejtve kapta Velerija Karijótól azzal az utasítással, hogy vigye el Szabadkára, és Steinfeld Sándor közvetítésével juttassa el Pap Pálhoz. Ez a levél vétele után rögtön elutazott Zágrábba.

Zágrábba rendeléséről valószínűleg a JKP Központi Bizottsága határozott. Akkor ugyanis Zágrábban tartózkodott a JKP Központi Bizottságának a főtitkára, Josip Broz Tito, és az illegális munka fejlesztésére Zágrábban kedvezőbb lehetőségek nyíltak, mint Belgrádban vagy mássutt. Jól ismerték Pap Pál tapasztaltságát, képességeit és a rendőrségen tanúsított magatartását, s ezért rábízták, hogy szervezze meg a JKP Központi Bizottságának technikai apparátusát, amelynek fontos szerepet szántak a párt további megszilárdításában.